

I. I. Черленяк,

д. держ. упр., професор, професор кафедри бізнес-адміністрування, маркетингу та менеджменту, ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6270-5549>

Ф. В. Щуренко,

аспірант 4-го р.н. зі спец. "Публічне управління та адміністрування",

ДВНЗ "Ужгородський національний університет"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4661-3326>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.4.307

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЄЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ КАПІТАЛІВ

I. Cherlenyak,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,

Professor of the Department of Business-administration, Marketing and Management, Uzhhorod National University

F. Shchurenko,

4th year postgraduate student in the specialty "Public Management and Administration", Uzhhorod National University

CONTEMPORARY PROBLEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF INTELLECTUAL CAPITAL MIGRATION

У статті здійснено комплексний аналіз сучасних проблем державного управління міграцією інтелектуальних капіталів в Україні в умовах війни, глобальної конкуренції за таланти та трансформації економіки знань. Обґрунтовано, що еміграція висококваліфікованих фахівців, науковців, інженерів та IT-спеціалістів формує критичні ризики для інноваційного розвитку, обороноздатності та економічної безпеки держави. Узагальнено еволюцію наукових підходів до трактування інтелектуального капіталу — від мікрорівневих управлінських моделей до глобальних порівняльних індексів. На основі міждисциплінарного, системного та порівняльно-інституційного підходів проаналізовано міжнародний досвід політик збереження, залучення та циркуляції інтелектуальних ресурсів. Особливу увагу приділено ролі інституційної якості, ринку праці, науки та інноваційної інфраструктури у формуванні міграційних рішень фахівців. Запропоновано концептуальні орієнтири для формування державної політики, спрямованої на зменшення негативних наслідків "відтоку мізків" та перехід до моделі керованої циркуляції знань і відтворення інтелектуального капіталу України.

This article provides a comprehensive analysis of contemporary problems of public administration of intellectual capital migration in the context of global competition for talent, the development of the knowledge-based economy, and the extraordinary conditions caused by war and deep socio-economic transformations in Ukraine. The authors substantiate that the large-scale emigration of highly qualified specialists, including scientists, engineers, IT professionals, and young researchers, generates long-term risks for national innovation capacity, economic growth, technological development, and national security. Intellectual capital is considered a strategic resource that determines the resilience and competitiveness of modern states.

The article summarizes the evolution of scientific approaches to the concept of intellectual capital, highlighting the transition from organizational and managerial models to macroeconomic and global comparative frameworks. On the basis of an interdisciplinary and systemic methodology, intellectual capital migration is interpreted as a complex, dynamic, and nonlinear process shaped by the interaction of institutional quality, labor markets, educational and research systems, innovation infrastructure, global knowledge networks, and state policies. Particular attention is paid to the role of institutional capacity and governance mechanisms in influencing migration decisions of highly skilled professionals.

The study analyzes international experience in designing public policies aimed at retaining, attracting, and effectively utilizing intellectual capital, with a focus on successful practices implemented in countries such as Israel, South Korea, Finland, Canada, and the United States. The findings demonstrate that consistent public investment in education and research, favorable innovation ecosystems, and targeted incentive mechanisms are critical for mitigating brain drain and promoting knowledge circulation.

Special emphasis is placed on the Ukrainian context, where forced migration caused by war has intensified structural imbalances in the innovation system and threatens the loss of an entire generation of intellectual resources. The authors argue that Ukraine requires a coherent, long-term, and interagency state policy focused on the preservation, reproduction, and strategic mobilization of intellectual capital. Conceptual guidelines for improving public administration in this sphere are proposed, aimed at strengthening national resilience, defense capability, and sustainable innovative development.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, міграція інтелектуальних капіталів, економічний розвиток, економіка знань, ринок праці, ЄС, розвинуті країни, міграційна політика.

Key words: intellectual capital, intellectual capital migration, economic development, knowledge economy, labor market, EU, developed countries, migration policy.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Еміграція інтелектуальних капіталів є одним із ключових викликів для України у 21 столітті. Відтік висококваліфікованих фахівців, науковців, інженерів, IT-спеціалістів та молодих професіоналів формує довгострокові ризики та загрози для економічного розвитку, інноваційної спроможності та національної безпеки. А в умовах екзистенціальної війни, масштабних соціально-економічних трансформацій та зростання бар'єрів науково-технічного та технологічного розвитку проблема інтелектуальної еміграції з України набула особливої гостроти.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДЖЕРЕЛ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Огляд релевантних літературних джерел вказує, що розвиток концепції інтелектуального капіталу та його ролі в економічному зростанні й інноваційному розвитку пройшов кілька етапів: 1) організаційно-менеджерські підходи оцінювання "ефекту еко-

номічної віддачі знань та компетенцій фахівців фірми"; 2) макроекономічні підходи "ефекту економічної віддачі знань та компетенцій фахівців країни"; 3) глобальні порівняльні комплексні дослідження.

Перший етап, що бере початок у 1980 х роках, характеризується формуванням організаційно менеджерських підходів до оцінювання "економічної віддачі знань та компетенцій фахівців фірми". У цей період у бізнес середовищі утверджується розуміння того, що традиційні матеріальні ресурси вже не пояснюють різницю в ефективності між компаніями, а ключовим джерелом конкурентних переваг стають знання, компетенції, інноваційність та здатність персоналу до навчання. Поступово змінюється управлінська парадигма: компанії переходять до стратегічного управління знаннями, формують системи безперервного навчання, впроваджують принципи "організацій, що навчаються" [32], розвивають інноваційні компетенції та внутрішні механізми створення й поширення знань. Компанії починають розглядати інвестиції у людський капітал як стратегічні, що узгоджується з ранніми підходами до управління знаннями [23]. Саме в цей час з'являються перші моделі оц-

інювання нематеріальних активів, серед яких особливе значення має Skandia Navigator Л. Едвінссона [14], концепції Т. Стюарта [34] та К. Свейбі [35], а також перші кількісні методики оцінювання інтелектуального капіталу, включно з VAIC А. Пуліча [24] та емпіричними моделями Н. Бонтіса [7]. Хоча ці інструменти ще не мають макроекономічного характеру, вони закладають фундамент для подальших досліджень і демонструють, що знання можуть бути об'єктом вимірювання, управління та інвестування.

Другий етап, що охоплює середину 1990-х — 2000-ті роки, пов'язаний із переходом від мікрорівневих до макроекономічних підходів. На цьому етапі інтелектуальний капітал уже починає розглядатися як ключовий фактор економічного зростання та конкурентоспроможності країни. Значний вплив на формування цього напрямку мали дослідження Світового банку, зокрема концепція економіки знань та індекс Knowledge Economy Index [38]. У цей період активно розвиваються моделі національного інтелектуального капіталу, що структурують нематеріальні ресурси країни за компонентами: людський капітал, інноваційний капітал, інституційна спроможність, інформаційна інфраструктура. Важливу роль мали ті розробки М. Портера, які артикулюють значення кластерів та інноваційних екосистем у формуванні національних конкурентних переваг [26]. З'являються перші емпіричні дослідження, що підтверджують статистичний зв'язок між інтелектуальним капіталом країни та її економічною динамікою [12]. У цей же час розробляються міжнародні індекси, які дозволяють порівнювати країни за рівнем розвитку людського капіталу, інноваційності та цифрової інфраструктури [15].

Третій етап, що розпочинається приблизно у 2010-х роках і триває до сьогодні, характеризується глобалізацією досліджень інтелектуального капіталу та формуванням комплексних порівняльних підходів. На цьому етапі інтелектуальний капітал уже розглядається як багатовимірна система, що охоплює економічні, соціальні, технологічні, інституційні та культурні компоненти. Вагому роль на цьому відіграють міжнародні організації: OECD, WIPO, Світовий банк, Європейська комісія. Саме вони розробляють стандартизовані методики оцінювання інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу країн [24]. Активно розвиваються глобальні індекси, такі як Global Innovation Index (GII), Global Talent Competitiveness Index, Global Knowledge Index, Network Readiness Index, що інтегрують десятки показників і дозволяють аналізувати інтелектуальний капітал у контексті цифрової трансформації та глобальних потоків знань [37]. Теоретичні дослідження Л. Марраса, К. Стайлза та Н. Бонтіса розширюють концепцію інтелектуального капіталу до рівня глобальних мереж знань та транснаціональних інноваційних систем [20; 8]. Поширюються нові методологічні підходи — аналіз великих даних, мережевий аналіз, індексне моделювання, оцінювання цифрового інтелектуального капіталу [19; 21]. У результаті таких кроків та оновлення ідеології інтелектуальний капітал починає трактуватися як динамічна глобальна система, що формується під впливом міжнародних потоків інформації, технологій та талантів.

Таким чином, еволюція концепції інтелектуального капіталу демонструє поступовий перехід від аналізу та вдосконалення локальних управлінських практик до глобальних порівняльних досліджень, що охоплюють усі рівні економічної системи: підприємства, корпорації, економіки регіону, до національних економік, до світових інноваційних мереж формування доданої вартості.

Фундаментальні аспекти впливу міграції висококваліфікованих кадрів на розвиток "еміграційних" країн-донорів представлені в роботах Ф. Док'є та Г. Рапопорта [13]. Автори пропонують комплексну модель, яка доводить, що міграція може мати не лише деструктивні, а й компенсаторні ефекти, залежно від інституційної спроможності держави. Ця лінія аналізу посилюється дослідженнями М. Бейна та співавторів [6], які фокусують увагу на ролі діаспор як інструменту підтримки науки та технологій у країнах походження через мережеві зв'язки та інвестиції.

Аналіз міграційних паттернів у європейському контексті, здійснений Г. Брюкером та П. Шрьодером [10], вказує на визначальну роль економічних дисбалансів та слабких інституцій в гальмуванні економічного розвитку. Дослідники демонструють, що фахівці з країн із низьким рівнем доходів та обмеженими можливостями для наукової діяльності легше інтегруються в розвинені ринки праці, що пояснює механізми українського "відтоку мізків" через призму структурних невідповідностей.

Особливої актуальності сьогодні набувають і дослідження, що фокусуються на емпіричних даних українського контексту. Дослідниця Р. Білик [1] детально аналізує вплив відтоку науковців та ІТ-фахівців на інноваційний потенціал України, констатуючи деградацію наукових шкіл та скорочення патентної активності. Авторка підкреслює, що інтелектуальна міграція в умовах війни уже створює критичний ризик втрати цілого покоління молодих дослідників. Ці висновки підтверджують звіт Центру економічної стратегії [11], де на основі демографічних моделей оцінюються масштаби неповернення українців після 2022 року. Аналітики акцентують на довгострокових наслідках для ринку праці та економічної безпеки, вказуючи, що тривале перебування за кордоном та доступ до якісних соціальних послуг у ЄС стають ключовими бар'єрами для репатріації людського капіталу. Більшість вітчизняних досліджень [19] фокусуються на катастрофічних ризиках для демографії та економіки через масовий виїзд фахівців. Кузнєцова І. виокремлює специфіку виїзду науковців, що створює загрозу "вимивання мізків" на десятиліття. Центр Разумкова розглядає людський капітал не просто як економічний ресурс, а як фундамент виживання держави.

Автори Небрат, Курбет та Боднарчук [3] зауважують, що традиційна довоєнна "освітня мобільність" (добровільний обмін досвідом) перетворилася на вимушену міграцію. Це докорінно змінює стратегії поведінки студентів та науковців: замість повернення з новими знаннями, головною метою стає безпека та адаптація в іноземному середовищі. Автори розглядають ризик переходу від "Brain Drain" (відтоку мізків) до "Brain Waste" (втрати навичок). Це стається, коли кваліфіковані кадри або студенти з високим потенціалом змушені працювати не за фахом за кордоном задля виживання,

що нівелює їхній попередній інтелектуальний потенціал.

Стаття Дручек [2] дозволяє аргументувати, що виїзд українців — це не лише соціальний чи економічний процес, а й певної мірою "керований" правовий феномен. Європейське законодавство створює правові "коридори", які полегшують інтеграцію українців, що одночасно є позитивним для індивіда (захист прав), але створює додаткові труднощі для України у питанні повернення громадян.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є системний аналіз сучасних проблем державного управління міграцією інтелектуальних капіталів в Україні та формування рекомендацій для "урядових політик" щодо їх подолання.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

На проблеми глобальної мобільності талантів та конкуренції за інтелектуальний капітал Міжнародні організації сьогодні вже прискіплюють та широко звертають увагу. Звіт OECD "Talent Attractiveness Report 2023" (OECD, 2023) аналізує політики країн щодо залучення та утримання висококваліфікованих фахівців, показуючи, що держави з розвиненими інституціями, сприятливим бізнес-середовищем та інноваційною інфраструктурою є магнітами для талантів. У звіті робиться актуальний для України висновок, що країни, які не здатні створити привабливі умови для науковців, інженерів та ІТ спеціалістів, ризикують опинитися у пастці "відтоку мізків", коли інтелектуальний капітал (ІК) системно перетікає до більш інституційно розвинених держав. Для держави Україна, яка сьогодні переживає масштабну еміграцію ІК внаслідок війни, ці висновки мають особливе значення для "старту" негайного виробництва урядових політик та програм. Адже, уже з цих висновків логічно слідує: без активної політики та продуманих дій посадовців діючої публічної влади яка буде чітко спрямована саме на збереження та повернення ІК в Україну ми ризикуємо втратити значну частину свого інноваційного потенціалу. Але суто константація фактів та загальні висновки недостатні для розробки урядової політики.

Розробка та проектне наповнення потребує додаткових методологічних напрацювань та цілеспрямованих аналітичних кроків та політичних реакцій на ці кроки. В цьому зв'язку методологія нашого дослідження орієнтована на: 1) визначення взаємовпливів та спектрів залежностей чинників та результатів міграції інтелектуального капіталу;

2) окреслення релевантних механізмів державного управління процесами еміграції ІК з України та відтворення інтелектуального капіталу України насамперед у фокусі проблем її обороноздатності.

Основою нашої методології є міждисциплінарний підхід, який в міру потреб забезпечення логічної самодостатності та мети нашого дослідження орієнтований нами так, щоб синтетично враховувати концептуальні напрацювання: теорії суспільства економіки знань, теорії людського та інтелектуального капіталу, глобальної мобільності, інституційного аналізу

та сучасних моделей належного публічного управління. Такий широкий методологічний підхід дає сподівання на більш ґрунтовне розкриття діалектики, тріалектики та мульти-центрованої логіки розвитку процесів міграції ІК. В якості загальної направляючої смислової оболонки нами застосовано системний підхід в якому ми розглядаємо міграцію та еміграцію ІК як компоненту та процес політико-соціально-економічної системи. Вважаємо, що еміграцію ІК доцільно розглядати як систему-процес у якій взаємодіють: інституції, ринки праці, освітні та наукові структури, суспільні актори, індивідуальні актори (потенційні або реальні "власники-носії" інтелектуального капіталу), глобальні інноваційні мережі та державні (урядові) політики. А уже така апікаційна складова системного підходу як системний аналіз дозволяє виявити взаємозв'язки між структурними факторами, що впливають на мобільність висококваліфікованих фахівців, та оцінити їхній акумулятивний ефект на національний інноваційний потенціал [7; 14].

Для обґрунтування основних конструктів дослідження застосовано нами метод концептуального аналізу, який забезпечує інтерпретацію ключових системних понять: "інтелектуальний капітал", "міграція талантів", "циркуляція знань", "інноваційна екосистема" та їх інтерпретацію у контексті сучасних наукових підходів. Концептуальний аналіз дозволяє інтегрувати класичні теорії інтелектуального капіталу [34; 35] із сучасними моделями глобальної мобільності [31] та державного управління людським потенціалом [25].

З метою вивчення міжнародного досвіду та порівняння моделей державної політики нами застосовано порівняльно-інституційний метод, який дозволяє зіставити підходи різних країн до управління інтелектуальною мобільністю, визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також виявити можливості адаптації успішних практик до українського контексту. Особливу увагу нами приділено аналізу політик країн, що досягли в останні роки значних успіхів у залученні та утриманні інтелектуального капіталу, таких як Ізраїль, Південна Корея, Фінляндія, Канада та США [37]. Для оцінювання впливу міграції інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток держави нами застосовано також структурно-функціональний метод, який дозволяє визначити: а) роль окремих елементів інтелектуальної системи (освіти, науки, інноваційної інфраструктури, цифрових платформ; б) сучасної інституційної якості держави України у формуванні умов для циркуляції знань. Саме такий метод дає змогу проаналізувати, яким чином інституційні характеристики держави впливають на рішення висококваліфікованих фахівців щодо міграції [5; 16]. У цій роботі нами використано також варіант методу аналізу політики який передбачає оцінювання ефективності державних інструментів управління інтелектуальною мобільністю на основі: оцінювання результативності програм підтримки науковців; 2) змісту інноваційних стратегій; 3) змісту системи податкових стимулів; 4) наявності та якості механізмів залучення діаспори до

розвитку інтелектуальних активів та капіталів; 5) наявності та якості дизайну цифрових платформ забезпечення міжнародної співпраці. Вважаємо, що саме метод аналізу політики дозволяє і для функціонерів уряду, і для функціонерів офісу Президента, і для праламентських комітетів ВРУ реально визначити ключові бар'єри та можливості для формування сучасної державної політики у сфері збереження та розвитку ІК держави Україна.

З метою інтеграції теоретичних положень, емпіричних даних та аналітичних висновків у цілісну концептуальну модель державного управління міграцією інтелектуального капіталу нами застосовано метод синтезу в фокусі загальної проблеми: як державна політика може забезпечити природну циркуляцію знань, зменшити негативні наслідки відтоку талантів та посилити інноваційну спроможність України.

Ми виходимо з тези, що еміграція та міграція ІК є багатовимірним, нелінійним динамічним процесом, які формуються під впливом інституційних, економічних, соціальних, технологічних та глобальних чинників. Відповідно, аналіз міграції ІК потребує комплексного аналітичного інструментарію, здатного одночасно враховувати структурні параметри, поведінкові патерни, мережеві взаємодії та зовнішні шоки. Саме тому обрана нами модель яка націлена поєднати макро-, мезо- та мікрорівні аналізу, забезпечити можливість виявлення ключових драйверів, каналів та наслідків переміщення ІК у контексті сучасних кризових процесів.

Для алгоритмічного розпізнавання складності відтворення ІК, аналізу системи-процесу еміграції ІК в сучасних умовах додатково сформованої "надскладності" нами застосована аналітична послідовно-паралельна смислова лінза дослідження міграції інтелектуального капіталу шляхом поєднання релевантних проблематиці системного, концептуального, порівняльно інституційного, структурно функціонального та політико аналітичного підходів. Ми зробили спробу інтегрувати їх у єдину логіку дослідження. Це особливо важливо в тих умовах які сьогодні існують як наслідок спровокованих "агресивними союзами та країнами": 1) глобальної нестабільності 2) гібридних операцій та гібридних воєн; 3) повномасштабної агресії "ерефії" проти європейського континенту.

Функціонально смислова лінза нашого дослідження складається з п'яти циклічно взаємопов'язаних послідовно-паралельних аналітичних етапів. Перший етап: концептуалізація явища. Він передбачає визначення ключових понять, категорій та теоретичних підходів, що описують інтелектуальний капітал, глобальну мобільність, циркуляцію знань та інноваційні екосистеми. На цьому етапі застосовується метод концептуального аналізу, який дозволяє інтегрувати класичні теорії інтелектуального капіталу [14; 35] із сучасними моделями глобальної мобільності [31] та інноваційного розвитку.

Другий етап: системний аналіз структури та динаміки міграції інтелектуального капіталу. Він орієнтований на виявлення взаємозв'язків між факторами, що впливають на мобільність висококваліфікованих фахівців. Системний підхід дозволяє розглядати мігра-

цію як елемент ширшої соціально економічної системи, у якій взаємодіють ринки праці, інституції, освітні та наукові структури, цифрові платформи та глобальні інноваційні мережі як це наголошено в роботі [8]. На цьому етапі нами визначаються ключові драйвери та бар'єри мобільності інтелектуальних капіталів та стимули їх міграції.

Третій етап: порівняльно інституційний аналіз міжнародних моделей державної політики. Він передбачає аналіз даних напр. [25, 37] для зіставлення підходів різних країн до управління інтелектуальною мобільністю. Використання порівняльного методу дозволяє виявити ефективні інструменти залучення та утримання інтелектуального капіталу, оцінити їхню адаптивність до українського контексту та визначити інституційні умови, що забезпечують успіх таких політик.

Четвертий етап: структурно функціональний аналіз інституційної спроможності держави. В ньому основна увага повинна бути спрямована на оцінювання того, як інституційні характеристики держави впливають на рішення фахівців щодо міграції. У рамках цього блоку аналізуються функції освіти, науки, інноваційної інфраструктури, цифрової екосистеми, ринку праці та державних інституцій у формуванні умов для циркуляції знань описані [5]. Цей підхід дозволяє визначити структурні дисбаланси та інституційні прогалини, що сприяють відтоку інтелектуального капіталу

П'ятий етап: аналіз державної політики. Такий аналіз повинен бути спрямованим на інтегрування результати попередніх етапів і дозволяє оцінити ефективність існуючих інструментів управління інтелектуальною мобільністю. На цьому етапі доцільно досліджуватися програми підтримки науковців, інноваційні стратегії, податкові стимули, механізми залучення діаспори, цифрові платформи міжнародної співпраці та інші інструменти державної політики. Аналіз державної політики забезпечує формування рекомендацій щодо модернізації державного управління та переходу до моделі циркуляції знань. На основі такої послідовно-паралельної аналітичної моделі розпізнавання та осмислення складності проблеми та пошуку її розв'язків зацікавлені у виробництві урядових політик аналітики та державні діячі здатні раціонально аналізувати: а) дані що знаходяться у відкритих джерелах; б) запрошувати певні дані для службового користування від відповідальних державних органів; в) розробляти варіанти пропозицій урядових політик протидії еміграції ІК.

При цьому доцільно враховувати дані міжнародних досліджень [5, 16] які прямо вказують, що високий рівень інтелектуального капіталу безпосередньо корелює з інноваційною активністю та економічним зростанням. Дані свідчать, що США (станом на 1 лютого 2025 року) стали одним із найяскравіших прикладів того, як інтелектуальний капітал може трансформувати економіку. Розвиток в США університетів світового рівня, венчурного капіталу та технологічних кластерів, зокрема Сіліконової долини, створив унікальну екосистему, де знання перетворюються на інновації. Саме такі країни стабільно посідають провідні позиції у глобальних інноваційних індексах (GII) [37].

Необхідно також враховувати дані [33] які свою чергу демонструють: ставка політиків та керівників корпорацій Японії на інженерну освіту, якісні та "людинолюбні" корпоративні системи управління знаннями та технологічні інновації дозволила країні здійснити "економічне диво". В цілому треба врахувати і те, що розбомблена в 1945 Японія після Другої світової війни продемонструвала дещо інший як США, але не менш показовий шлях. Більше того, японська модель інноваційного технологічного розвитку підтверджує тезу: інтелектуальний капітал здатен компенсувати обмеженість природних ресурсів.

За даними [37] Південна Корея також є прикладом стрімкої трансформації завдяки системним інвестиціям у людський капітал. Забезпечена урядовими політиками масова освіта, патріотичне виховання молоді, підтримка наукових досліджень та розвиток технологічних корпорацій перетворили країну на одного з глобальних лідерів у сфері ІТ та високих технологій. У оцінювання GII Південна Корея стабільно входить до групи світових лідерів.

Останні оцінки [37] свідчать також, що і країни Північної Європи (Фінляндія, Швеція, Данія) зуміли сформувати власні результативні моделі "суспільства знань". В цих моделях саме розвиток системи інтелектуальних капіталів став основою економічної та соціальної політики. Високі інвестиції в освіту, цифровізацію та інституційну якість забезпечили цим державам стабільно високі позиції в інноваційних рейтингах. Слід відмітити, що і така дещо особлива європейська країна як Швейцарія стійко утримує статус одного із світових лідерів за GII, що підтверджує ефективність її інноваційної екосистеми

Доцільно також звернути увагу на нелегкий досвід такої воюючої країни як Ізраїль. Дані [37] демонструють, що Ізраїль став прикладом того, як невелика за розмірами країна яка захищає свою територіальні цілісність може перетворитися на глобальний центр інновацій завдяки концентрації талантів, високим витратам на науові та технологічні дослідження та їх інноваційне впровадження орієнтованого на ефективну взаємодію між оборонним сектором, університетами та бізнесом. Ізраїльська модель "нації стартапів" узгоджується з висновками досліджень про те, що інтелектуальний капітал є ключовим фактором кар'єрного та економічного успіху в умовах технологічної економіки.

В фокусі нашої смислової лінзи доцільно зафіксувати, що в першій чверті 21 ст. до "групи інноваційних економік" приєдналися Китай та Індія. Китай здійснив планомірний масштабний перехід під контролем правлячої політичної партії та відповідної урядової політики до економіки знань. Уряд Китаю планомірно забезпечив інноваційний розвиток країни інвестуючи в освіту, штучний інтелект та широкопланові наукові дослідження в тому числі і в оборонній сфері.

Індія, завдяки розвитку ІТ-сектору та інженерної освіти, стала одним із глобальних центрів цифрових послуг. Варто також відмітити, що, Туреччина, В'єтнам, Філіппіни сьогодні також демонструють швидке зростання інноваційного потенціалу, перевищуючи очікувані результати для свого рівня доходу. Це підтверджує універсальність впливу інтелектуального капіталу на еко-

номічний розвиток [5]. Вважаємо, що на основі вивчення вище описаного досвіду країн, що успішно сформували свій інноваційний, економічний та оборонний потенціал, необхідно швидко розробити та затвердити "Програму прискореного розвитку оборонного та інноваційного потенціалу України". І зробити це необхідно на рівні невідкладної державної політики України яка веде сьогодні екзистенційну війну. У цьому державному документі урядової політики необхідно чітко зафіксувати та "утвердити": 1) ІК сьогодні постав новою формою важливого стратегічного ресурсу України, який визначає економічну динаміку держави та глобальну конкурентоспроможність; 2) країни, що змогли створити умови для розвитку знань, інновацій та творчого потенціалу людини, отримали можливість не лише прискорити економічне зростання, а й сформувати нові моделі розвитку держави та суспільства, засновані на інтелектуальній та технологічній перевазі.

Проте, проект розробки нової інноваційної моделі розвитку держави Україна не повинен перетворитися в суто демонстраційний пропагандистський політичний крок для підтримки іміджу функціонерів публічної влади. "Програму прискореного розвитку оборонного та інноваційного потенціалу України" не тільки доцільно, але й необхідно доповнити конкретними аналітико-проектними додатковими "протоколами лікування" з грифом "для службового користування", розробленими саме на основі кількісних методів теорії оцінювання та проектування ІК в державному масштабі. Ці проектні документи повинні бути здатними "розуміти та відображати" динаміку нематеріальних активів у складних економічних умовах воєнного часу. Вони повинні бути такої якості, щоб дозволяли порівнювати організації, галузі та національні економіки та формувати основу не імітації розвитку національного ресурсу ІК, а його реального продукування, збереження та розширення національного ресурсу ІК та його цілеспрямованого регулярного застосування для створення доданої вартості та розробки надсучасних систем озброєння. При цьому необхідно звернути увагу і на таке. Одним із найбільш комплексних сучасних підходів є Integrated Intellectual Capital Measurement (IICM), який сьогодні пропонує інтегровану рамку для оцінювання ІК в умовах невизначеності та волатильності бізнес-середовища [18]. Модель IICM поєднує індикатори людського, структурного та реляційного капіталу, використовуючи методи нормалізації даних та багатовимірний аналіз. Не втратили значення і ті аналітичні моделі, що уточнюють структуру ІК та його вплив на фінансові результати. Наприклад, оновлена аналітична модель Мартінса і Лопеша [21] пропонує кількісні індикатори для оцінки людського, структурного та реляційного капіталу, що робить її придатною для економетричного аналізу та стратегічного планування. Такі моделі дозволяють інтегрувати ІК у системи управління ефективністю та корпоративної звітності. Важливе значення становлять також методи які дають можливість оцінювання ІК через аналіз фінансових показників, зокрема інвестицій у нематеріальні активи та їхнього впливу на створення вартості компанії [40]. Доцільно застосувати також методологію QuIC (Quantitative Intellectual Capital-based methodology for Firm Valuation), яка передбачає оцінювати ринкову

вартість компаній з урахуванням ІК як ключового фактора, що часто залишається поза увагою стандартних моделей оцінювання [30]. QulC демонструє, що включення ІК у фінансові моделі дозволяє точніше відображати реальну вартість компаній та її потенціал зростання. Важливими є розробка та використання д і є в и х методик [22], що здатні адекватно внесок нематеріальних активів у створення вартості і доданої вартості та забезпечують можливість їхнього моніторингу й управління. Тільки уміле, невибіркове та "політично неупереджене" застосування кількісних методик оцінювання дозволять інтегрувати ІК у системи стратегічного управління, фінансового аналізу та оцінки вартості, що робить інтелектуальні ресурси вимірюваними, порівнюваними та керованими в умовах сучасної економіки. У сучасному багатовимірному економіко-технологіко-політико-соціальному середовищі, в умовах застосування кількісних методик оцінювання, людину в науці "публічне управління та адміністрування" доцільно розглядати не лише як природного та традиційного суб'єкта ініціативи й об'єкта впливу, але й як стратегічний актив, ресурс та форму капіталу.

ВИСНОВКИ

Міграція інтелектуального капіталу у 2022—2025 роках постала як один із найвагоміших викликів для економічної, технологічної та національної безпеки України. Втрати у високотехнологічних секторах, науковій сфері та галузі інформаційних технологій, спричинені еміграцією висококваліфікованих кадрів, сьогодні критично обмежують здатність держави України до оборони, модернізації та інноваційного розвитку. У цих умовах Україна потребує системної, довгострокової та міжвідомчо узгодженої державної політики, спрямованої на збереження, повернення та ефективне використання інтелектуального капіталу як ключового ресурсу забезпечення обороноздатності та розвитку національного виробництва сучасних озброєнь.

З огляду на зазначене, Кабінету Міністрів України спільно з Верховною Радою України необхідно розробити комплексні механізми, спрямовані на суттєве скорочення масштабів еміграції інтелектуальних ресурсів. Зокрема, першочерговими завданнями є:

1. Формування та реалізація "Державної програми прискореного розвитку оборонного та інноваційного потенціалу України в умовах воєнного часу".
2. Інституціоналізація алгоритмів збереження, накопичення та мобілізації інтелектуальних ресурсів і капіталу.
3. Прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, необхідних для розробки, впровадження та контролю якості виконання зазначеної державної програми.

Література:

1. Білик П. Інтелектуальна міграція та її вплив на інноваційний розвиток України. UKRAINE INNOVATE: сучасні моделі для відновлення: збірник тез доповідей V Міжнародної мультидисциплінарної науково-практичної конференції (Луцьк, 25 жовтня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н.В. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 211 с. С. 51—55.

2. Дручек О. В., Яра О. С., Глобенко І. О. Міграційні процеси та міграційна політика у державах-членах ЄС: історія, сучасні тенденції правового регулювання. Право та державне управління. 2024. № 2. С. 299—307.

3. Небрат В. В., Курбет О. П., Боднарчук Т. Л. Освітня мобільність в умовах війни: ризики втрати людського потенціалу України. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-29>. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/719bd767-9abc-41a3-b9f5-2d5a2fc86f52/content> (дата звернення: 23.03.2024).

4. Подра О. П., Петришин Н. Я. Освітні аспекти інтелектуальної міграції людського капіталу України: причини та наслідки. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Проблеми економіки та управління. 2022. № 6. С. 1—10.

5. Achim M. V., Rus A. I. D., Mirza N. How does intellectual capital spur innovation in economy? A cross-country survey. International Entrepreneurship and Management Journal. 2024.

6. Beine M., Docquier F., Ozden C. Diasporas. Journal of Development Economics. 2011. Vol. 95, no. 1. P. 30—41. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jdevco.2009.11.004>.

7. Bontis N. Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. Management Decision. 1998. Vol. 36, no. 2. P. 63—76. DOI: <https://doi.org/10.1108/00251749810204142>.

8. Bontis N. National intellectual capital indices: A global analysis. Journal of Intellectual Capital. 2004. Vol. 5, no. 1. P. 13—39. DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930410512905>.

9. Brooking A. Intellectual capital: Core assets for the third millennium enterprise. London: Thomson Business Press, 1996.

10. Brucker H., Schroder P. Skilled migration in Europe: Patterns, drivers, and policy implications. Journal of Economic Perspectives. 2021. Vol. 35, no. 4. P. 89—112. DOI: <https://doi.org/10.1257/jep.35.4.89>.

11. Centre for Economic Strategy. How many Ukrainians will not return? Kyiv: CES, 2022.

12. Chen E., Dumay J. Intellectual capital and national competitiveness: Empirical evidence. Journal of Intellectual Capital. 2008. Vol. 9, no. 2. P. 219—239. DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930810870340>.

13. Docquier F., Rapoport H. Globalization, brain drain, and development. Journal of Economic Literature. 2012. Vol. 50, no. 3. P. 681—730. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>.

14. Edvinsson L., Malone M. Intellectual capital: Realizing your company's true value by finding its hidden brainpower. New York: HarperBusiness, 1997.

15. European Commission. European innovation scoreboard 2001-2023. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.

16. Gashe K., Sime Z. Intellectual capital and economic growth: Evidence from some selected countries. Cogent Economics & Finance. 2024. Vol. 12, no. 1. DOI: <https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2330429>.

17. Itami H. Mobilizing invisible assets. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987.

18. Khalique M., Bontis N., Shaari J. A. N., Isa A. H. M. Integrated intellectual capital measurement (IICM):

A comprehensive framework for assessing intellectual capital in uncertain environments. *Journal of Intellectual Capital*. 2024.

19. Kuznetsova I. Ukrainian academic migration during the war: Risks and opportunities. *Higher Education Quarterly*. 2023. Vol. 77, no. 4. P. 912—930. DOI: <https://doi.org/10.1111/hequ.12429>.

20. Marras L., Stiles K. Global intellectual capital: Emerging perspectives. *International Journal of Knowledge Management*. 2015. Vol. 11, no. 4. P. 1—15. DOI: <https://doi.org/10.4018/IJKM.2015100101>.

21. Martins J., Lopes I. An analytical model for intellectual capital measurement. *International Journal of Innovation and Learning*. 2016. Vol. 19, no. 1. P. 1—21. DOI: <https://doi.org/10.1504/IJIL.2016.073393>.

22. Mouritsen J., Thorbjornsen S., Bukh P. N., Johansen M. R. Intellectual capital statements and measurement models. *Handbook of intellectual capital*. Cham: Springer, 2018.

23. Nonaka I., Takeuchi H. The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. Oxford: Oxford University Press, 1995.

24. OECD. Intellectual assets and value creation: Synthesis report. Paris: OECD Publishing, 2008.

25. OECD. Talent attractiveness report 2023. Paris: OECD Publishing, 2023.

26. Porter M. E. The competitive advantage of nations. New York: Free Press, 1990.

27. Pulic A. Measuring the performance of intellectual potential in knowledge economy. *Proceedings of the 2nd McMaster World Congress on Measuring and Managing Intellectual Capital*. Hamilton: McMaster University, 1998.

28. Razumkov Centre. Human capital and national security of Ukraine. Kyiv: Razumkov Centre, 2023.

29. Roos J., Roos G., Dragonetti N. C., Edvinsson L. Intellectual capital: Navigating in the new business landscape. London: Macmillan, 1997.

30. Sanchez M. P., Elena S., Castrillo R. QuIC: A quantitative intellectual capital-based methodology for firm valuation. *Knowledge Management Research & Practice*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1080/14778238.2020.1728500>.

31. Saxenian A. The new argonauts: Regional advantage in a global economy. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2006.

32. Senge P. The fifth discipline: The art and practice of the learning organization. New York: Doubleday, 1990.

33. SolAbility. Intellectual capital index — Global sustainable competitiveness index. 2024. URL: <https://solability.com>.

34. Stewart T. A. Intellectual capital: The new wealth of organizations. New York: Doubleday, 1997.

35. Sveiby K. E. The new organizational wealth: Managing and measuring knowledge-based assets. San Francisco: Berrett-Koehler, 1997.

36. UNDP. Human development report 2010—2023. New York: United Nations Development Programme, 2023.

37. WIPO. Global innovation index 2012—2023. Geneva: World Intellectual Property Organization, 2023.

38. World Bank. Knowledge for development. Washington, DC: World Bank, 1999.

39. World Intellectual Property Organization. Global innovation index 2025. Geneva: WIPO, 2025.

40. Xu J., Wang B. Intellectual capital, financial performance and companies' sustainable growth: Evidence from the Korean manufacturing industry. *PLOS One*. 2018. Vol. 13, no. 4. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194780>.

References:

1. Bilyk, P. (2023), "Intellectual migration and its impact on the innovative development of Ukraine", UKRAINE INNOVATE: suchasni modeli dlia vidnovlennia: zbirnyk tez dopovidej V Mizhnarodnoi multydystrylnaroi naukovopraktychnoi konferentsii [UKRAINE INNOVATE: Modern models for recovery: Collection of abstracts of the V International multidisciplinary scientific and practical conference], Lutsk, Ukraine, 25 October 2023, pp. 51—55.

2. Druchek, O. V., Yara, O. S. and Globenko, I. O. (2024), "Migration processes and migration policy in EU member states: history, current trends of legal regulation", *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, vol. 2, pp. 299—307.

3. Nebrat, V.V., Kurbet, O.P. and Bodnarchuk, T.L. (2022), "Educational mobility in wartime: risks of losing Ukraine's human potential", available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/719bd767-9abc-41a3-b9f5-2d5a2fc86f52/content> (Accessed 23 Mar 2024). <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-29>

4. Podra, O. P. and Petryshyn, N. Ya. (2022), "Educational aspects of intellectual migration of Ukraine's human capital: causes and consequences", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"*. Serii: Problemy ekonomiky ta upravlinnia, vol. 6, pp. 1—10.

5. Achim, M. V., Rus, A. I. D. and Mirza, N. (2024), "How does intellectual capital spur innovation in economy? A cross-country survey", *International Entrepreneurship and Management Journal*. <https://doi.org/10.1007/s11365-024-00962-y>.

6. Beine, M., Docquier, F. and Ozden, C. (2011), "Diasporas", *Journal of Development Economics*, vol. 95, no. 1, pp. 30—41. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.11.004>.

7. Bontis, N. (1998), "Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models", *Management Decision*, vol. 36, no. 2, pp. 63—76. <https://doi.org/10.1108/00251749810204142>.

8. Bontis, N. (2004), "National intellectual capital indices: A global analysis", *Journal of Intellectual Capital*, vol. 5, no. 1, pp. 13—39. <https://doi.org/10.1108/1469-1930410512905>.

9. Brooking, A. (1996), *Intellectual capital: Core assets for the third millennium enterprise*, Thomson Business Press, London, UK.

10. Brucker, H. and Schroder, P. (2021), "Skilled migration in Europe: Patterns, drivers, and policy implications", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 35, no. 4, pp. 89—112. <https://doi.org/10.1257/jep.35.4.89>.

11. Centre for Economic Strategy (2022), "How many Ukrainians will not return?", available at: <https://ces.org.ua> (Accessed 3 Feb 2026).

12. Chen, E. and Dumay, J. (2008), "Intellectual capital and national competitiveness: Empirical evidence", *Journal of Intellectual Capital*, vol. 9, no. 2, pp. 219—239. <https://doi.org/10.1108/14691930810870340>.
13. Docquier, F. and Rapoport, H. (2012), "Globalization, brain drain, and development", *Journal of Economic Literature*, vol. 50, no. 3, pp. 681—730. <https://doi.org/10.1257/jel.50.3.681>.
14. Edvinsson, L. and Malone, M. (1997), *Intellectual capital: Realizing your company's true value by finding its hidden brainpower*, HarperBusiness, New York, USA.
15. European Commission (2023), "European innovation scoreboard 2001—2023", available at: <https://ec.europa.eu/research-and-innovation> (Accessed 3 Feb 2026).
16. Gashe, K. and Sime, Z. (2024), "Intellectual capital and economic growth: Evidence from some selected countries", *Cogent Economics & Finance*, vol. 12, no. 1. <https://doi.org/10.1080/23322039.2024.2330429>.
17. Itami, H. (1987), *Mobilizing invisible assets*, Harvard University Press, Cambridge, USA.
18. Khalique, M., Bontis, N., Shaari, J. A. N. and Isa, A. H. M. (2024), "Integrated intellectual capital measurement (IICM): A comprehensive framework for assessing intellectual capital in uncertain environments", *Journal of Intellectual Capital*. <https://doi.org/10.1108/JIC-2024>.
19. Kuznetsova, I. (2023), "Ukrainian academic migration during the war: Risks and opportunities", *Higher Education Quarterly*, vol. 77, no. 4, pp. 912—930. <https://doi.org/10.1111/hequ.12429>.
20. Marras, L. and Stiles, K. (2015), "Global intellectual capital: Emerging perspectives", *International Journal of Knowledge Management*, vol. 11, no. 4, pp. 1—15. <https://doi.org/10.4018/IJKM.2015100101>.
21. Martins, J. and Lopes, I. (2016), "An analytical model for intellectual capital measurement", *International Journal of Innovation and Learning*, vol. 19, no. 1, pp. 1—21. <https://doi.org/10.1504/IJIL.2016.073393>.
22. Mouritsen, J. Thorbjørnsen, S. Bukh, P. N. and Johansen, M. R. (2018), *Intellectual capital statements and measurement models*, Springer, Cham, Switzerland.
23. Nonaka, I. and Takeuchi, H. (1995), *The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation*, Oxford University Press, Oxford, UK.
24. OECD (2023), "Talent attractiveness report 2023", available at: <https://www.oecd.org/migration> (Accessed 3 Feb 2026).
25. Porter, M. E. (1990), *The competitive advantage of nations*, Free Press, New York, USA.
26. Pulic, A. (1998), "Measuring the performance of intellectual potential in knowledge economy", *Conference Proceedings of the 2nd McMaster World Congress*, McMaster University, Hamilton, Canada, pp. 1—15.
27. Razumkov Centre (2023), "Human capital and national security of Ukraine", available at: <https://razumkov.org.ua> (Accessed 3 Feb 2026).
28. Sanchez, M. P., Elena, S. and Castrillo, R. (2020), "QuIC: A quantitative intellectual capital-based methodology for firm valuation", *Knowledge Management Research & Practice*. <https://doi.org/10.1080/14778238.2020.1728500>.
29. Senge, P. (1990), *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, Doubleday, New York, USA.
30. Stewart, T. A. (1997), *Intellectual capital: The new wealth of organizations*, Doubleday, New York, USA.
31. Sveiby, K. E. (1997), *The new organizational wealth: Managing and measuring knowledge-based assets*, Berrett-Koehler, San Francisco, USA.
32. WIPO (2025), "Global innovation index 2025", available at: <https://www.wipo.int/gii> (Accessed 3 Feb 2026).
33. Xu, J. and Wang, B. (2018), "Intellectual capital, financial performance and companies' sustainable growth: Evidence from the Korean manufacturing industry", *PLOS One*, vol. 13, no. 4. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0194780>.

Отримано редакцією журналу / Received: 04.02.26

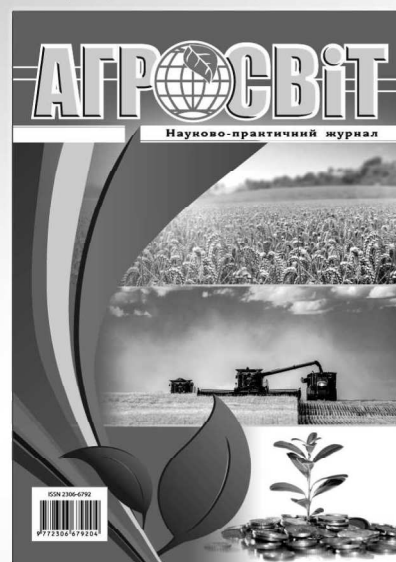
Прорецензовано / Revised: 11.02.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.02.26

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847



Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292